

РЕЦЕНЗІЇ

*Зеленько Галина Іванівна,
доктор політичних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Кураса НАН України*

РЕЦЕНЗІЯ НА КОЛЕКТИВНУ МОНОГРАФІЮ

*Европейський союз: проблеми і перспективи партнерства / А.А. Коваленя [и др.];
Под ред. Л.Ф. Евменова; Нац. Акад. наук Беларуси, Ин-т философии. – Мінск : Беларус.
навука, 2013. - 527 с.*

Взаємовідносини Білорусі і Європейського союзу за останнє десятиліття набули вельми неоднозначного характеру, політичне протистояння ще не мало таких гострих форм. Хоча Білорусь, як і ЄС зацікавлені у двосторонній співпраці. Такі суперечності партнерства обумовлюють необхідність комплексного і вдумливого аналізу ситуації, що склалася і варіантів її подальшого розвитку у взаємовигідному напрямку. Це тим більш важливо, що вирішення назрілих проблем і протиріч безпосередньо пов'язане з формуванням оптимальної стратегії сталого розвитку в глобалізованому багатополлярному світі, включаючи й саму Білорусь, і весь східноєвропейський регіон, і євроспільноту в цілому.

Ця тематика стала предметом аналізу у колективній монографії «Європейський союз - Республіка Білорусь: проблеми і перспективи партнерства», яка щойно вийшла друком у Мінську. Ця книжка може розглядатися як важлива і навіть знакова подія, оскільки «є першою в своєму роді спробою дати комплексний огляд стану, форматів та перспектив взаємовідносин Республіки Білорусь з Європейським Союзом. В основу дослідження покладено трансдисциплінарний підхід, який в сучасному соціально-гуманітарному знанні набуває лідируючого характеру з огляду на його можливості розкрити явища конвергенції (сходження, зближення) відмінностей» (с. 5).

Авторський колектив монографії представлений найдосвідченішими представниками білоруських суспільних наук - академіки, доктори і кандидати наук, чиновники центральних органів влади, представники МЗС, судової влади, експерти, що загалом дало можливість всебічно розкрити проблеми білорусько-європейської співпраці. Дослідницькі оцінки, які містяться в даній книзі, охоплюють найважливіші напрями і сектори білорусько-європейського співробітництва: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний (культурний). Структура роботи демонструє логіку розгортання проблематики за трьома методологічними лініями: від стратегічних засад співробітництва до приватних проблем і завдань; від філософсько-цивілізаційного підходу до практики його втілення в конкретних формах взаємодії; від політичних та економічних чинників міжнародних відносин до їх гуманітарного виміру. Коло обговорюваних проблем дійсно широке – від аналізу мовної ситуації в сучасному білоруському суспільстві (А. А. Лукашанец, с. 293-312), проміжних підсумків транскордонного співробітництва, включаючи програму «Східного партнерства» (А. І. Литвинюк, с. 252 - 265) і досвіду реалізації національно-політичних проектів в сучасній Польщі (І. Б. Міхеева, с. 265-278) до реконструкції концептуальних основ політичної філософії Об'єднаних націй Європи (Л. Ф. Євменов, с. 24-40), перспектив гармонізації права в загальноєвропейському контексті (Г.А. Василевич, с. 207-228) та проблеми соціогуманітарної ідентичності в опції компаративного аналізу Європейського союзу і Білорусі (І. Я. Левяш, с. 56-76).

У запропонованій авторами монографії тематики взаємин Білорусі та ЄС простежуються чотири смислових блоки: теоретичні аспекти європейської інтеграції і партнерства з позицій цивілізаційно-культурологічного підходу; історія взаємин Білорусі та

ЄС (у тому числі досягнута економічна ефективність); проблеми та протиріччя сучасного стану відносин країни з Євросоюзом; світоглядні та політико-правові підстави гармонізації внутрішньої і зовнішньої політики ЄС та Республіки Білорусь в контексті становлення нових форм соціально-культурної спільноти на європейському континенті. Відповідно до такого виокремлення проблемного поля, монографія складається з чотирьох розділів, де у першому - викладено, відповідно, філософсько-методологічні аспекти роботи над проблематикою партнерства; у другому – досягнення, суперечності та перспективи взаємовідносин в соціально-політичному і правовому ракурсі; у третьому – соціально-економічні аспекти транскордонного взаємодії; а також проблематика стану і розвитку соціокультурної сфери, включаючи проблеми національних систем забезпечення безпеки по ряду галузей державного будівництва та суспільного життя в контексті пріоритетів європейської та білоруської стратегій безпеки.

З методологічної точки зору заявлені проблеми суспільного розвитку розглядаються авторами «в діапазоні від позитивних відмінностей до зближення (тотожності) позитивних протилежностей, відображаючи підхід, закріплений в кращих зразках сучасної політичної філософії Європейського союзу» (с. 5), із задіянням методологічних принципів додатковості і пропорційності, обумовленості і диференційованості (с. 34-37).

Подібна стрункність і диференційованість по можливості дотримана і в поліфонії авторських позицій. Зберігаючи в цілому тональність толерантного наукового дослідження, автори не уникають в окремих випадках і досить гострих, полемічних оцінок в тому, що стосується політики ЄС щодо Білорусі, політичних процесів в Білорусі, які є об'єктом критики ЄС. Проте саме завдяки цьому монографія репрезентує і «обіграє» весь спектр суджень, які побутують не лише в політичному співтоваристві і широкому суспільному загалу, але і власне в науковому середовищі. При цьому авторам, в принципі, вдалося дотриматися балансу по ряду напрямків: по-перше, між вивченням й інтерпретацією реалій білоруської та європейської політики; по-друге, між оперуванням конкретними кількісними (економічними) і якісними (історико-фактологічними) показниками співробітництва та акцентом на цінності; по-третє, між аналітичним і прогностичним компонентом дослідницької роботи. У своїй сукупності це не може не розглядатися як безперечний плюс роботи.

Очевидним позитивним моментом дослідження є також і та обставина, що перед авторами стояло особливе завдання: не тільки викласти основні етапи і факти розгортання зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відносин Білорусі за «європейським» вектором і дати їм певну інтерпретацію, - але й по можливості внести чіткі пропозиції, що зачіпають оптимізацію структури основних напрямків і конкретних заходів співпраці. Саме реалізація даних пропозицій, з точки зору творчого колективу, дозволяє вивести на новий рівень двосторонню співпрацю, незважаючи на існуючі протиріччя і перешкоди.

Окремої уваги заслуговують висновки монографії. На мою думку, найважливішими є такі положення: по-перше, основоположна думка, згідно з якою, для того, щоб поступально, виважено та з урахуванням безумовного пріоритету своїх національно-державних інтересів вибудовувати взаємини з державами та інституціями ЄС, Білорусі необхідна всебічна об'єктивна оцінка наявного досвіду взаємин, основних проблем, що перешкоджають їх розвитку. По-друге, це розуміння тієї обставини, що подібні труднощі не тільки носять політико-дипломатичний характер, але і лежать в площині економічних відносин, правового регулювання, а також суспільної психології, світогляду і цінностей громадян як безпосередніх учасників і «провідників» співпраці. По-третє, це позначена стратегія визначення на основі реальної оцінки наявної ситуації ключових «точок зростання», акцент на які дозволив би вже в короткостроковій перспективі домогтися значимих успіхів на шляху зміцнення виробничо-економічних, науково-технічних, гуманітарних зв'язків з Європейським Союзом, забезпечити взаємодію у вирішенні загальних

глобальних проблем, послідовно працювати над підвищенням інвестиційної привабливості білоруської промисловості, сфери послуг, туристичної сфери та ін.

Одним з найбільш вдалих компонентів дослідження є, на мій погляд, «правовий», в рамках якого здійснено детальний компаративний аналіз чинного законодавства Білорусі та ЄС, а також висловлена актуальна думка про необхідність гармонізації законодавств Східної та Західної Європи по ряду ключових тем, що відповідають взаємним інтересам, як держав Європейського союзу, так і їх східних сусідів, зокрема Республіки Білорусь (с. 226-227). Дійсно, гармонізація законодавств в сучасних умовах не обов'язково є суто політичною вимогою і не має на увазі «поглинання» або деградації однієї політико-правової системи за рахунок іншої. Її слід розглядати, скоріше, як особливий гуманістичний акт в ім'я загальнолюдських цінностей, що лежать в основі і латинської, і слов'янської цивілізацій.

Не менш вдалими є і фрагменти роботи, які зачіпають питання ідентичності як фундаменту національно-державного розвитку в умовах глобалізації культури і політичних відносин. Відомо, що в соціальній думці сучасної Європи гостро ставиться питання про співвідношення національної ідентифікації громадянина з перспективною «загальноєвропейською» ідентичністю, що базується на певному наборі світоглядних установок і цінностей Старого Світу. При цьому більшою чи меншою мірою стає проблематичною спадкоємність духовно-культурних традицій, що формувалися на просторі Європи в рамках не одного, а декількох цивілізаційних парадигм (щонайменше, східно- і західноєвропейської, тобто православно-християнської і католицької). У цьому зв'язку важливою проблемою є інтеграція в сучасне європейське суспільство носіїв несвропейських культур, яка ставить на порядок денний парадокси можливостей і обмежень ідеології мультикультуралізму (с. 343-345). Тому можна погодитися з авторами в тому, що в даному контексті вельми корисним виявився б не тільки європейський досвід для Білорусі, але і білоруський досвід для ЄС, оскільки в Білорусі складається в цілому резистентна до зовнішніх викликів, достатньо самостійна соціокультурна система.

Безумовно, знайомство з монографією буде корисним для широкого кола читачів – від вчених і викладачів, чия діяльність пов'язана з тематикою міжнародних відносин до представників бізнесу і громадянського суспільства. Хоча книга і являє собою, перш за все, «погляд з Білорусі», вона знайде свою читацьку аудиторію і за межами Білорусі - як в країнах ЄС (насамперед, у Литві, Польщі та ін), так і в Україні та Росії – країнах, де проблематика вибудовування стійкої лінії взаємовигідного партнерства та співробітництва на європейському континенті відноситься до числа органічних пріоритетів зовнішньої політики.